

Status prawny uchodźcy

Definicja uchodźcy zawarta jest w art. 1 Konwencji Genewskiej z 1951 r. oraz Protokole Nowojorskim z 1967 r. W rozumieniu tych aktów prawnych uchodźcą jest osoba spełniająca następujące warunki. Mianowicie:

- przebywa poza swoim krajem pochodzenia, którego obywatelstwo posiada lub w którym zamieszkiwała na stałe;
- w uzasadniony sposób obawia się prześladowania ze względu na rasę, religię, narodowość, przynależność do określonej grupy społecznej lub poglądy polityczne oraz z powodu tej obawy nie może lub nie chce korzystać z ochrony swojego kraju pochodzenia;
- nie zachodzą wobec niej klauzule wyłączone¹.

Opuszczenie kraju swojego pochodzenia przez osobę, która chce uzyskać status uchodźcy musi być związane z uzasadnioną obawą prześladowania, ponieważ wspomnianego wyżej statusu nie uzyska osoba, która opuściła kraj, którego obywatelstwo posiadała lub w którym zamieszkiwała na stałe z powodu innych problemów niż prześladowanie, takich jak brak pracy, ubóstwo, bezdomność, chęć poznania świata czy klęski żywiołowe. Prześladowanie ze względu na swoją istotę lub powtarzalność musi stanowić poważne naruszenie praw człowieka lub być kumulacją różnych działań lub zaniechań, stanowiących naruszenie praw człowieka. Prześladowanie może polegać na:

- użyciu przemocy fizycznej lub psychicznej;
- braku prawa odwołania do sądu od kary o charakterze nieproporcjonalnym lub dyskryminującym;

¹ B. Wierzbicki, *Uchodźcy*, Białystok 2003, s. 9.

- zastosowaniu środków prawnych, administracyjnych lub sądowych w sposób dyskryminujący lub o charakterze dyskryminującym;
- wszczęciu lub prowadzeniu postępowania karnego albo ukaraniu w sposób nieproporcjonalny lub dyskryminujący, bądź
- czynach skierowanych przeciwko osobom ze względu na ich płeć lub małość².

Jednym z wyżej wymienionych powodów prześladowania może być rasa. Termin ten zgodnie z Konwencją Genewską powinien być rozumiany w najszerszym znaczeniu by mógł on dotyczyć wszystkich grup etnicznych. Zatem pojęcie to obejmuje przynależność do takich grup, kolor skóry czy pochodzenie.

Za prześladowania z powodu religii uznać można: zakaz udziału w obrzędach, w nauczaniu religii czy też zakaz przynależności do określonej wspólnoty religijnej. Prześladowanie to może polegać na naruszeniu prawa człowieka do wolności sumienia, myśli i religii³.

Termin „narodowość” według Konwencji Genewskiej odnosi się także do przynależności grupy etnicznej lub językowej. Prześladowanie na tym tle może polegać na wrogim nastawieniu przeciwko takim mniejszościom.

Pojęcie „określona grupa społeczna” obejmuje zazwyczaj osoby o podobnym pochodzeniu, zwyczajach lub statusie społecznym. Ponadto obawa przed prześladowaniem z tego powodu często łączy się z obawą przed prześladowaniem z innych powodów takich jak rasa czy religia⁴.

Kolejnym powodem prześladowania mogą być przekonania polityczne, a więc opinie, poglądy czy myśli w sprawach dotyczą-

² Ustawa o udzieleniu cudzoziemcom ochrony na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 13 czerwca 2003 r. (Dz. U. 2003, nr 128, poz. 1176) zwanej dalej U.o.o.

³ A. Florczak, *Uchodźcy w Polsce: między humanitaryzmem a pragmatyzmem*, Toruń 2003, s. 19.

⁴ B. Wierzbicki, *op. cit.*, s. 13.

cych podmiotów, które dopuszczają się prześladowań czy też ich metod działania. W przypadku przekonań politycznych istotny jest sposób w jaki osoba uzewnętrznia swoje przekonania.

Podsumowując obawa przed prześladowaniem musi być uzasadniona oraz z powodu tej obawy osoba nie może lub nie chce skorzystać z ochrony oferowanej przez swój kraj pochodzenia by mogła uzyskać status uchodźcy. Owa niemożność może być spowodowana wojną domową, zamieszkami bądź odmową państwa do udzielenia ochrony takiej osobie.

Trzecim warunkiem wyżej wspomnianym jest brak klauzul wyłączających wobec osoby ubiegającej się o nadanie statusu uchodźcy. W świetle konwencji z 1951 r. do kategorii uchodźców nie może być zakwalifikowana osoba, która:

- korzysta z ochrony lub pomocy organów lub agencji Narodów Zjednoczonych;
- dopuściła się zbrodni przeciwko pokojowi, ludzkości bądź zbrodni wojennej;
- dokonała poważnej zbrodni o charakterze niepolitycznym poza państwem, które je przyjęło, przed uznaniem jej za uchodźcę;
- jest uważana przez właściwe władze państwa, w którym się osiedliła za osobę mającą prawa i obowiązki związane z posiadaniem obywatelstwa tego państwa;
- jest winną czynów sprzecznych z celami i zasadami Narodów Zjednoczonych oraz
- złożyła kolejny wniosek o nadanie statusu uchodźcy, w którym obawa przed prześladowaniem oparta jest na okolicznościach celowo wytworzonych dla uzyskania takiego statusu po uprzedniej odmowie jego nadania⁵.

Definicja uchodźcy zawarta w Konwencji Genewskiej a następnie powtórzona w ustawie z dnia 13 czerwca 2003 r. o udzielaniu cudzoziemcom ochrony na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej

⁵ Konwencja dotycząca statusu uchodźców, sporządzona w Genewie dnia 28 lipca 1951 r. (Dz. U. z 1991 r., nr 119, poz. 515 i 517).

obejmuje także wskazanie warunków, kiedy dana osoba nie ma już prawa do korzystania ze statusu uchodźcy. Ma to miejsce wtedy, gdy:

- dobrowolnie zwróciła się ona ponownie o ochronę państwa, którego jest obywatelem;
- utraciwszy swoje obywatelstwo ponownie dobrowolnie je przyjęła;
- przyjęła nowe obywatelstwo i korzysta z ochrony państwa, którego obywatelstwo przyjęła oraz
- ponownie dobrowolnie osiedliła się w państwie, które opuściła lub poza którego granicami przebywała z powodu obawy przed prześladowaniem.

Powyższe warunki dotyczą zmian sytuacji spowodowanych dobrowolnie przez samego uchodźcę, natomiast dwa poniższe warunki będą dotyczyły założenia, iż sytuacja w kraju pochodzenia uchodźcy zmieniła się na tyle, by nie musiał on już odczuwać jakiegokolwiek obawy przed prześladowaniem. Chodzi tutaj o takie warunki jak:

- niemożność odmówienia korzystania z ochrony państwa swojego pochodzenia z powodu ustania okoliczności uzasadniających obawę przed prześladowaniem oraz nieprzedstawienie przekonujących powodów związanych z prześladowaniami, w związku z którymi otrzymał status uchodźcy a także
- możliwość powrotu bezpieczeństwa do państwa, w którym uprzednio miał stałe miejsce zamieszkania gdy dalsza obawa przed prześladowaniem nie jest uzasadniona⁶.

Ponadto oprócz wyżej wymienionych warunków cudzoziemiec, który otrzymał status uchodźcy może go utracić, gdy znajdą wobec niego klauzule wyłączone wcześniej wspomniane przeze mnie.

⁶ A. Florczak, *op. cit.*, s. 21.

Postępowanie w sprawach o nadanie statusu uchodźcy prowadzone jest w trybie i na zasadach określonych w ustawie o udzielaniu cudzoziemcom ochrony na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 13 czerwca 2003 r.

Postępowanie wszczyna się na wniosek cudzoziemca.

Art. 27 ustawy wcześniej wspomnianej określa wymogi, które muszą być spełnione by wniosek został rozpatrzony. Mianowicie cudzoziemca musi:

- zawrzeć swoje dane osobowe w zakresie niezbędnym do przeprowadzenia postępowania w sprawie nadania statusu uchodźcy;
- uzupełnić dane osobowe osób, w imieniu których wnioskodawca występuje;
- określić kraj swojego pochodzenia oraz
- podać istotne powody oraz ich uzasadnienie będące przyczyną ubiegania się o ochronę.

Dodatkowo artykuł ten stanowi, iż wniosek składa się na formularzu. W sytuacji, gdy złożony przez cudzoziemca wniosek nie zawiera wyżej wymienionych danych i braków tych nie da się usunąć, organ przyjmujący wniosek pozostawia go bez rozpoznania⁷.

Ponadto z chwilą wszczęcia postępowania cudzoziemiec otrzymuje Tymczasowe Zaświadczenie Tożsamości Cudzoziemca, które wobec polskich władz zastępuje paszport, zaś paszport wydany przez organy kraju jego pochodzenia zostaje w depozycie Urzędu na czas trwania procedury⁸.

Przed wydaniem decyzji w pierwszej instancji cudzoziemiec wzywany jest na wywiad statusowy mający na celu ustalenie czy osoba jest uchodźcą. Zaproszenie na wywiad wraz z wyznaczonym terminem przesyłany jest cudzoziemcowi na piśmie. Przesłu-

⁷ T. Sieniow, *Prawa i obowiązki uchodźców w Polsce*, Lublin 2010, s. 32.

⁸ J. Hryniewicz, *Uchodźcy w Polsce – teoria a rzeczywistość na podstawie badań prowadzonych w Centralnym Ośrodku Recepcyjnym w Dębaku oraz Urzędzie ds. Repatriacji i Cudzoziemców*, Toruń 2010, s. 45.

chanie odbywa się w języku zrozumiałym dla cudzoziemca, najczęściej z udziałem tłumacza⁹. Wszystkie zadawane pytania mają na celu ustalenie wiarygodności cudzoziemca, gdyż zazwyczaj wywiad przeprowadzany jest dwukrotnie, a udzielane odpowiedzi są porównywane. Natomiast wszelkie rozbieżności są interpretowane na niekorzyść wnioskodawcy. W trakcie przesłuchania istnieje możliwość zgłaszania świadków, którzy mogą zeznawać w danej sprawie oraz składania wszelkich dokumentów, które mogą mieć istotne znaczenie dla sprawy. Z przesłuchania sporządza się protokół, który następnie jest cudzoziemcowi odczytany przez osobę prowadzącą postępowanie¹⁰. Jeżeli osoba ubiegająca się o status uchodźcy nie ma jakichkolwiek zastrzeżeń co do protokołu, zostaje on podpisany przez cudzoziemca, osobę prowadzącą postępowanie oraz tłumacza.

Decyzja w sprawie o nadanie statusu uchodźcy powinna zostać wydana w terminie 6 miesięcy od dnia złożenia wniosku. W przypadku, gdy sprawa nie zostanie załatwiona w terminie wtedy zgodnie z przepisami Kodeksu postępowania administracyjnego Urząd zobowiązany jest powiadomić o tym strony, podając przyczyny zwłoki oraz wyznaczyć nowy termin rozpatrzenia danej sprawy¹¹.

Postępowanie w pierwszej instancji prowadzi Szef Urzędu do Spraw Cudzoziemców, a podstawę do wydania przez niego decyzji stanowi wszelki materiał zebrany w sprawie, mianowicie informacje zawarte we wniosku, następnie uzyskane podczas wywiadu statutowego oraz przedstawione przez cudzoziemca dowody. Szef Urzędu po analizie danych może wydać następujące decyzje:

- decyzja o nadaniu statusu uchodźcy;
- decyzja o odmowie nadania statusu uchodźcy i udzieleniu ochrony uzupełniającej;

⁹ *Helsińska Fundacja Praw Człowieka*, Warszawa 2003, s. 6.

¹⁰ T. Sieniow, *op. cit.*, s. 26.

¹¹ Art. 36 Ustawy Kodeks postępowania administracyjnego z dnia 14 czerwca 1960 r. (Dz. U. 1960, nr 30, poz. 168).

- decyzja o odmowie nadania statusu uchodźcy, odmowie udzielenia ochrony uzupełniającej i udzieleniu zgody na pobyt tolerowany;
- decyzja o odmowie nadania statusu uchodźcy, odmowie udzielenia ochrony uzupełniającej oraz wydaleniu z terytorium Rzeczypospolitej Polskiej wobec stwierdzenia braku podstaw do udzielenia zgody na pobyt tolerowany oraz
- decyzja o odmowie nadania statusu uchodźcy, odmowie udzielenia ochrony uzupełniającej oraz odmowie udzielenia zgody na pobyt tolerowany¹².

Organ wydający decyzję w postępowaniu o nadanie statusu uchodźcy zobowiązany jest powiadomić wnioskodawcę na piśmie, w języku dla niego zrozumiałym, o wyniku tego postępowania oraz trybie i terminie wniesienia środków zaskarżenia¹³. Ponadto organ może umorzyć postępowanie, jeżeli stwierdzi, że złożony w danej sprawie wniosek jest niedopuszczalny, gdy cudzoziemiec złoży kolejny wniosek o nadanie statusu uchodźcy bądź powróci do kraju swojego pochodzenia. Wydana przez organ decyzja kończy postępowanie, jeżeli cudzoziemiec zadowolony jest z wyniku sprawy, natomiast jeżeli nie zgadza się z decyzją i nie jest z niej usatysfakcjonowany może w wyznaczonym terminie wnieść od niej odwołanie.

¹² T. Sieniow, *op. cit.*, s. 36.

¹³ U.o.o., *op. cit.*, art. 50.